

tása. Elég, ha rámutatok azon hiányokra, melyek iskoláinkat jellemzik. A hiány ismerete már egy lépés a hiány pótlására.

Reméljük, hogy pedagógiai köreink a hiányok megbeszélését gondos tanulmány tárgyává teszik s az illetékes körök e tanulmányok alapján lehetőleg rövid időn belül meg fogják teremteni a mai-nál modernebb iskolát.

BÍRÓ IMRE.

ISKOLAI TAPASZTALATAIM NÉMETORSZÁGBAN.

A vakációnak második felét Németországban töltöttem ezidén. Az anyanyelvi fogalmazás kérdését akartam a gyakorlatban megfigyelni, azért a német középiskoláknak különböző típusát szerettem volna meglátogatni és lehetőleg különböző tartományok területén. A miniszteriumtól megfolyamodott utazási ösztöndíjat azonban meg nem kapván, programom vitorláit összebb kellett vonnom és csak a Breslauból Lipcsén át Frankfurtba vezető út maradt meg eredeti tervemből. Így is nyolc intézetben vagy 40 előadást hallgattam végig, még pedig gimnáziumokban, reáliskolákban és az ú. n. Frankfurter Lehrplan szerint tanító reálgimnáziumokban vegyest.

Magukba az iskolákba bejutni nem épen könnyű dolog. Én már egyetemi tanulmányaim ideje óta ismeretségben voltam több tanférfitával, előzetesen is érintkezésbe léptem néhány meglátogatandó intézetnek az igazgatójával, mégis mikor személyesen jelentkeztem, a legtöbbször felsőbb hatósági, ill. porosz miniszteri engedély felmutatását kérték. Nagynehezen megengedték a tanórák látogatását és attól fogva a legnagyobb előzékenységgel és mindenre kiterjedő figyelemmel álltak rendelkezésemre.

Látogatásaim megkezdését más körülmény is hátráltatta: az augusztus közepén uralkodott nagy hőség, mely Németországban az iskolai munka megindulását is késleltette. Tudvalevő, hogy a porosz középiskoláknak nincsen úgynevezett «nagy vakációjuk», nyári szünetük csak négyhetes és az is a szemeszter közepére esik,*) Nem

*) A szemeszternek itt sokkal nagyobb jelentősége van, mint nálunk, mert úgy a téli, mint a nyári félévnek végén van «Versetzung, azaz felsőbb osztályba való fellépés és a bukott tanuló is rendszeresen csak egy félévig ismételi. Ezért találni is a legtöbb intézetben külön O (Ostern-husvét) és M (Michaelis-októbertvégi) coetusokat mindvégig; ezek helyettesítik úgyszólván a parallel osztályokat. Ma mindinkább a húsvéti terminus lép előtérbe, mint évvégi határpont.

is előzi meg semmiféle ünnepélyes vizsga vagy akár összefoglalás, és a legtöbb tanár augusztus 15. úgyszólván annál a mondatnál folytatja, ahol július 15. abbahagyta. (Néhány évvel azelőtt kötelező volt még a «szüneti feladat» erre 4 hétre, és a német professzorok olyan «elkiismeretesen» vették ezt is, hogy a diákságnak ugyancsak nem maradt üdülésre ideje.)

A vakáció végén tehát a tanulók pontosan megjelennek az előadásra, még pedig — mint az intézetekben berendezett biciklicsűrők mutatják, — nagyrészt vasparipán. Elmulik 10 óra, az igazgató gondosan figyeli a hőmérőt. Ha t. i. a hőség ekkor eléri a 20° C.-t az árnyékban, miniszteri rendelet értelmében az igazgató köteles kihirdetni a «Hitzeferient», ami azt jelenti, hogy az alsó, elemi osztályok, — mert minden német gimnáziumnak rendesen megvan a háromosztályú «Vorschule»-ja, — azonnal hazamennek, a további napok is szabadok mindaddig, míg a lapokban közhírré nem teszik az előadások újabb megkezdését; a középiskola mindennap 4 óra után körülbelül $\frac{1}{2}$ 11 órakor bocsátja haza a maga növendékeit. Miképen lehetséges ez?

A tanítás nyáron seholsem kezdődik 8 órakor, hanem 7 esetl. $\frac{1}{2}$ 8-kor, és az egyes tanórák nem tartanak 50 percig, mint nálunk, hanem 40 percig, utána 10 vagy 15 percnyi szünet. Ilyformán egy délelőtt $5\frac{1}{4}$ óra alatt 6 úgynevezett «Kurzstunde»-t tartanak. Ezt a rendszert, melyet eddig egyes tanintézetek tetszésszerint maguk alkalmazhattak és melyet nálunk Kármán Mór ajánlott tudtommal először a létesítendő zsidó gimnázium számára, ez év őszétől fogva, — úgy olvastam, — a porosz miniszter kötelezőleg fogja elrendelni valamennyi középiskolában. Bizonyítéka annak, hogy a rendszer bevált és hogy a német tanárok a kis órákban is elvégezték nagy feladataikat. A gyakorlati pedagógusban mégis feltámad a kérdés: miképen marad ideje a tanulónak, hogy tárgyába belemélyedjen, hogy az új anyagot percipiálja és appercipiálja, hisz ha az óra első fele feleletéssel telik el, a tanításra mindössze 20 perc marad!

Ám a német tanár, — úgy tapasztaltam legalább én, — teljes 40 percen át tanít: a 40 tanár közt, akiknél megfordultam, csak egy feleltetett az óra elején és az is — mert haragos volt. Mint az illetékes faktorok is megerősítették nekem, a notesz számúzve van a modern iskolákból, ha nem is elvben, de gyakorlatban! A tanár belép, rekapitulálja, ill. rekapituláltatja a legutóbb tanultakat és azonnal rátér új tárgyára, melyből azután, — az én ítéletem szerint, és vidéki mértékemhez képest, — rendkívül sokat végez egy-egy órában. Az egyik tanár egy 26 versszakos költemény olvastatásával, magyarázásával és szavaltatásával végez egy órán, a másik Klopstocknak

négyszerűen nehéz versét fejtegeti egymásután. Néha azután *sokféle* is az óra anyaga. Voltam pl. egy alsóbb osztály latin óráján, az Untertertiában, melyben a latint kezdték; az óra főtárgya volt a declinatiobeli törzs és fő fogalmának megállapítása, de közben szóba kerültek mondattani szabályok, volt beszélgetési gyakorlat, melynél egy tanuló adta a kérdéseket, volt rendszeres fordítás, végül tárgyi szócsoportokat és szinonimákat tanultak és genus-szabályokat ismételték egyesben és kórusban. Vagy egy német órán az Unterprimában (VII. oszt.) irodalomtörténetet adott elő a tanár, meglehetősen részletességgel, utána elolvasták, megbeszélték még Stuart Mária II. felvonását, sőt egy írásbeli gyakorlat diszpozícióját is elkészítették még nagyjában. Pedig éppen az «Aufsatz»-nak és iskolai megbeszélésének itt rendkívüli fontosságot tulajdonítanak; — erről más alkalommal bővebben.

És az óráknak ezen furcsa szétदारabolása, tárgyi elaprózódása, úgy látszik, nem éppen ritka eset. Mert hisz természetesen ott is jobb és gyengébb tanárokat találni, de a koncentrikus egységnek ezen hiányát éppen jobbnévű és gyakorlottabb pedagógusoktól láttam, kik eljárásukat avval okolták meg, hogy egy óra nyelvtan vagy irodalomtörténet untatná a tanulókat. Az egyes diszciplínák közti tárgyi koncentrációnak sem találtam sok nyomát az osztálykönyvekben, melyekbe — jellemző a német pedanteriára! — nemcsak a végzett tananyagot vezetik be, hanem lecke-feladaskor a tanár előre, néha hetekkel is előre, beírja az egyes órákra feladott leckét. Magasabb egységességet az egyes intézetekben inkább annyiban láttam, hogy mindegyik iskola más-más irányban törekszik bizonyos kiválóságra, egy-egy tantárgy módszerét, tanítását igyekszik a többinél behatóbban művelni.

Frankfurtban pl. három jó hírű iskolát látogattam meg. Az úgynevezett «Musterschule», — nevét még Pestalozzi idejében kapta, — a modern nyelvtanításnak ma általánosan elismert mintaiskolája.* Igazgatója, a könyveiről is ismeretes Max Walter, éppen ezen a nyáron Amerikában járt, hogy miniszteri megbízásból a newyorki Columbia egyetemen hirdesse a nyelvtanítás reformját, míg az ő iskolájába mondhatni százával tódulnak a bel- és külföldi tanárok, hogy gyakorlatban lássák az újítás eredményeit. Rövid ottlétem alatt is

* Magát a direkt módszert is frankfurti módszernek hívják Németországban, amit jól meg kell különböztetni a «Frankfurter Lehrplan»-tól, amely különben szintén ezekből az iskolákból indult ki. Szerinte elsőben csak az anyanyelvét tanulja a tanuló, majd az első modern nyelvvél, a franciával ismerkedik meg, és csak a 4. esztendőben a latinnal.

egy párisi tudóssal, két angol és ugyanannyi amerikai tanárral ill. tanárnővel ismerkedtem meg, kiket mindnyájunkat egyforma szívéllyességgel kalauzoltatott az igazgató — a pedellus által; igaz, hogy valamennyien tanárnak néztük előbb. Láttam is az intézetben gyönyörű angol és francia órákat; a kezdő fokon néhány havi tanítás után teljes folyékonyssággal feleltek a tanulók egyesben és kórusban a tanárnak rendkívül változatos kérdéseire; a felsőbb osztályokban persze egészen az idegen nyelven folyik az előadás. Az igazgató a maga természetes, kissé bursikóz módjában a vendégtanárokat is felkéri, hogy társalogjanak az osztállyal, sőt egy ízben meg is pirongatta az egyik misst; a tanulókkal, udvariasan bár, azt mondatta neki, hogy az angol *hangosan* szokott beszélni. A latinra, sőt a németre is valamivel kevesebb gondot fordítanak, de azért amannak módszerébe is beférkőzött a modern, direkt eljárás, és nincs nyelvi óra az egész iskolában, melyben ott nem volnának a Vietor-féle hangtáblák, melyeken mntogatják az egyes hangoknak és szavaknak kiejtését.

Míg a Musterschule ilyformán egészen Walter iskolája, a modern nyelvek gyakorlója, addig Frankfurt legnépesebb iskolájában, a 800 tanlónál többet befogadó Wöhlerschuleban intenzíven úzik a német tanítást, erős grammatizálással. Innen indul ki pl. a Prigge-féle nyelvtan, mely ma 22. kiadásban és 100,000-nél több példányban forog közkezen. Viszont a Goethegimnázium tisztán humanisztikus irányú iskola, — vezetője a jőnevű Ferd. Bruhn, — melyben még a folyosó is ezt a klasszikus szellemet tükrözteti. Az egyik lépcsőfeljártnál szemembe ötlött egy érdekes antik reliefnek művészi másolata, alatta: in momoriam K. F., vixit XIX annos. Kérdezősködésemre megtudtam, hogy egy elhunyt derék diáknak emlékét ily módon örökítették meg volt osztálytársai.

A folyosók művészi díszére, mint szemléltetően nevelő eszközre rendkívül sok figyelmet és pénzt fordítanak valamennyi újabb iskolában. Voltam egy felekezeti reáliskolában, melynek képekkel való felszerelésére 60,000 márkát adományoztak az intézet jőtevői. Régibb és újabb mestereknek legkülönbözőbb tárgyú festményei jó reprodukcióban, néhány eredeti karc vagy vázlat, néhol kis iparművészeti termékek is, a falakon végig pedig klasszikus citatumok, erkölcsi szentenciák nemcsak iskolaszerűvé, hanem lakályossá is teszik a hosszú rideg folyosókat. A tantermekben másképen gondoskodnak a szemléltető oktatásról: az ajtó mellett hosszában és szélében egy részeire (méter, deciméter stb.) osztott ölmérték van a falra festve, a plafondon pedig mindenhol szélrózsa, mely az égitájak szerinti igazodást akarja segíteni. Tanításközben aránylag ritkán láttam szerepelni a

szemléltető eszközöket, még a természetrajzban sem, azonban a város nevezetességeinek megtekintésére átlag hetenként szentelnek egy délutáni kirándulást. Pontos datumuk már a félév elején ki van függesztve a tanári szobába, úgyszintén az összes írásbeli gyakorlatok írásának ill. beadásának napja; és a pontos német, — úgy hallom, — ettől egy jottányit el nem tér.

Némely intézetben az önálló munka begyakorlására a felsőbb osztályok számára külön «Studentagot» tartanak évente, melyen a tanulók tetszésszerinti tárgykörből kérhetnek avagy vállalhatnak tételt, — matematikait, fizikait, akár egészségtanít is, — és ezt zárt helyiségben 5—6 óra alatt ki kell dolgozniuk. A legjobbak díjakat kapnak. Úgy látom, az érettséginek valamilyen ünnepélyes főpróbája lehet ez a nap, melyen az egész intézetben szünet van.

Fegyelmezés dolgában figyelemre méltó az a mozgalom, mely szintén a fentnevezett Musterschuléból indult ki, — Walter kis brosurát is írt róla, — mely a tanulók autonómiaja címen őket is be akarja vonni az iskolai fegyelmezés munkájába, a diáki öntudatot fejlesztve egyrészt, másrészt az iskolai összetartozás érzetét is fokozva. Ügyes-bajos dolgainak elvégzésére minden osztály egy vagy két «bizalmi férfit» választ maga közül, azok végzik a «hetes» feladatait, azok ügyelnek a rendre, a jó modorra, a tisztességes külsőre, és azok közvetítik az osztály kéréseit, panaszait is az igazgatóval, ill. az osztály prefektusával, egy a tanári kar által evvel a tiszttel megbízott Primanerrel (VIII. osztályos), aki ennek az osztálynak úgyszólván ifjúsági osztályfőnöke. Nála jelentkeznek a hanyagok, a későn járók stb., ő is szabja ki a büntetéseket, mert az elv: a diák lehetőleg maga nevelje magát. Csak a megátalkodottak kerülnek az osztálykönyvbe, míg az azelőtt sportszerűen úzított «Lob» és Tadel» most kiveszőben van; már nem számlálgatják össze: nekem 6 dicséretem és 10 rovásom van. A főprefektus pedig — nem csekély tekintély! — majdnem óráról órára érintkezik az igazgatóval, felhívja figyelmét egyes kihirdetendő dolgokra, jelentést tesz fegyelmi ügyekről stb. Egy kis köztársaság az iskolai államban, melyhez hasonló viszonyok hisz nálunk is voltak a régi kollégiumokban, csakhogy azoknak póriás, néha zsarnoki járulékai nélkül.

Tanúja voltam, amint Walter igazgató, — különben Frankfurt egyik legnépszerűbb embere, kiről városszerte csak per «ja, der Walter» beszélnek, — egy órákötben maga köré gyűjti a diákságot az udvarban és ott hirdeti ki nekik minden mondanivalóját: hogy a tornacsarnokba csupán tornacipőbe szabad lépni, (a felügyelet a prefektusoké), hogy a drágaságra való tekintettel megengedte a portásnak, hogy a tejért, melyet a legtöbb német iskolában naponta mér-

nek a tanulóknak, ezentúl mennyit kérhessen hetenként; hogy a közeledő Sedan-ünnepen tisztességtudóan viselkedjenek, nem mulasztván el persze hangsúlyozni, hogy nekik mint «Musterschüler»-eknek ez kétszeres kötelességük. Ez a jelenet, amint minden hivatalos forma és nagyképüsködés mellőzésével közvetlenül teszi közre a rendeleteit, körülötte pedig zsi bong, ujjong, közbe is szól a gyereksereg, valóban kellemesen üt el a Némethonban egyébként megszokott szigorú fegyelemtől, katonai drilltől. Tanár és tanítvány közt ilyformán közvetlenebb, bizalmasabb viszony fejlődik ki, mely legérdekesebben megnyilatkozik az úgynevezett «Turnfahrt»-on. Mindazok a tanulók, kik a vívásban, a karénekekben, zeneegyesületben és a szabadkézi rajzban, vagyis a nem kötelező művészi kurzusok valamelyikében résztvettek, tavasszal egy kétnapos kirándulásra mennek a hegységbe, hová a tanári kar zöme is elkíséri őket. A közbeeső estén hagyományyszerűen valami darabot adnak elő, mely a tanárokat jó kedvvel karrikálja, néha a nyelv- és szavajárásukat is nevetségessé teszi. És mégis soha semmi fegyelemsértés, vallják egyértelműen az engem informáló tanárok. A gyakorlógimnáziumnak hajdani utókonferenciái voltak ilyenek.

Még néhány szó a tanárokról! És itt első pillanatban szemünkbe tűnik egy olyan külsőség, mely a tanulók demokratikus nevelésével éles ellentétben áll. Valahol tanárnak a neve az iskolában hirdetve vagy kiírva van, nem hiányzik mellőle a P. T.-je a teljes címe; a tanulónak tudnia kell, melyik tanára Lehramtskandidat, melyike doktor, professzor vagy pláne Geheimrat! És eszerint szólítja is a tanuló tanárát: Herr Meier, ha az illető nem doktor, Herr Oberlehrer. és Herr Lehrer! Soha össze nem téveszti. Nekünk bizony meglehetősen furcsán hangzik. A tanári karokban természetyszerűen szó esik a fizetésrendezésről, a címbeli előléptetésekről is, noha az anyagi kérdés valamivel kevésbé izgatja a városi tanárokat, mert általában jobb fizetésük van és mert nagyrészt vagyonosabb családokból származnak.

Érdekes még, épen a mi viszonyainkra való tekintettel, miképen őrzik meg az egyes kiváló városi iskolák a maguk hagyományait, elsősorban miképen teremt az igazgató magának egyéniségekből álló táborkart, egységes szellemi iskolát. Az állami iskolák fölötti szabad rendelkezési jogot persze nem engedi ki a kezéből a miniszterium. Ha azonban valamely községi iskolában megüresedik egy állás, pályázatot hirdetnek, melyre rendszeren már másutt működő jelöltek vagy tanárok pályáznak, hisz ezek a községi iskolák a német oktatásnak majdnem mindmegannyi büszkeségei. Alig, hogy a pályázatok beérkeztek, az igazgató személyesen nyakába veszi az országot,

néha hetekig jár iskoláról iskolára, hogy a folyamodókat működésük területén, saját megszokott osztályaikban megfigyelhesse és megismerje. Az igazgatónak hármas jelölése alapján választ azután a rá hivatott bizottság és ritka az eset, hogy az így ki- és megválasztott tanár azután elhagyja ezt az intézetet.

Végeredményben mondhatni, hogy nem minden jó és szép, mit külföldi iskolákban tapasztalni, de a tapasztalás maga mindig szép és tanulságos.

Székesfehérvár.

Dr. FÜRST ALADÁR,
